

ЯЛТИНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1945 Р. НА СТОРИНКАХ РАДЯНСЬКОЇ ПРЕСИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ІЗВЕСТИЯ»)

У статті простежується висвітлення радянською газетою «Известия» ходу та рішень Кримської (Ялтинської) конференції 4-11 лютого 1945 р. Особлива увага звернена на змістовність газетних публікацій та на сприйняття рішень конференції громадянами СРСР.

Ключові слова: Ялтинська (Кримська) конференція, Друга світова війна, радянська преса, Радянський Союз, Сполучені Штати Америки, Великобританія

В статье прослеживается освещение советской газетой «Известия» хода и решений Крымской (Ялтинской) конференции 4-11 февраля 1945 г. Особое внимание обращено на содержательность газетных публикаций и на восприятие решений конференции гражданами СССР.

Ключевые слова: Ялтинская (Крымская) конференция, Вторая мировая война, советская печать, Советский Союз, Соединенные Штаты Америки, Великобритания

In article to revealed by the Soviet newspaper of «Izvestija» of a course and decisions of the Crimean (Yalta) conference on February, 4-11, 1945 is traced. The special attention is inverted on pithiness of newspaper publications and on perception of decisions of conference by citizens of the USSR.

Key words: Yalta (Crimean) conference, Second World War, Soviet seal, Soviet Union, United States of America, Great Britain

Проблема післявоєнного світового устрою залишається, не дивлячись, на перший погляд, на її всеохоплюючу вивченість, у колі цікавих та привабливих тем для написання нових статей та книг. Однією із складових процесу складання біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин є Ялтинська конференція 1945 р. Оскільки події самої конференції вже достатньо відомі і дослідники більше звертаються до процесів, що передували зустрічі в Ялті чи її результатам, то автор вирішив звернути увагу на дане явище дещо з іншого боку – висвітлення ходу конференції, її сприйняття в СРСР та за рубежом у світлі провідної радянської газети «Известия».

Військова і зовнішньополітична обстановка, що склалася до початку 1945 р. вимагала від трьох союзних держав – СРСР, США й Англії невідкладного рішення таких питань, як узгодження їх військових планів з метою остаточного розгрому фашистської Німеччини, вироблення загальних принципів поведінки з нею союзників після її поразки, рішення питання про якнайшвидше завершення війни з Японією, політика трьох держав відносно звільнення Європи, майбутнє Польщі та її кордонів й інші питання. Так виникла необхідність нової зустрічі глав союзних держав.

Кримська (Ялтинська) конференція 4-11 лютого 1945 р. була другою конференцією керівників

трьох союзних держав – СРСР, США й Великобританії в період війни. Найголовнішим залишалось питання про якнайшвидший розгром агресорів. Тому конференція почалася з обговорення положення на фронтах і розгляду питання про координацію дій збройних сил союзників. Черчилль і Рузвельт виразили «глибоку вдячність і захоплення тією міццю, яка була продемонстрована Червоною Армією в її наступі».

Глави урядів трьох держав підтвердили в рішеннях Кримської конференції вироблені в Європейській консультативній комісії документи «Про зони окупації Німеччини й про керування «Великим Берліном»» і «Про контрольний механізм у Німеччині».

За згодою «Про контрольний механізм у Німеччині» верховна влада в країні в період окупації повинна була здійснюватися головнокомандуючими збройними силами СРСР, США, Англії, кожним у своїй окупаційній зоні, по директивам своїх урядів. З питань, що зачіпають Німеччину в цілому, головнокомандуючі зобов'язані діяти спільно як члени Союзної контрольної ради по Німеччині.

На конференції було вирішено, що Франції повинна бути надана в Німеччині зона, що підлягає окупації французькими військами. Ця зона буде утворена із частини британської й

американської зон. Було вирішено, що французький Тимчасовий уряд направить представника в Контрольну раду по Німеччині.

Для прийняття рішень була потрібна одностайність чотирьох членів Контрольної ради. Вона була покликана забезпечити погодженість у діях головнокомандуючих у своїх зонах, виробляти спільні рішення по військових, політичних, економічних й інших питанням, загальним для всієї Німеччини, контролювати діяльність центральної німецької адміністрації (якщо вона буде створена), керувати міжсоюзницькою комендатурою «Великого Берліна».

Згідно з міжсоюзницькими угодами, розробленими Європейською консультативною комісією, увесь «Великий Берлін» входив у Східну, тобто радянську, зону. Але оскільки Берлін був місцеперебуванням Контрольної ради (і саме тому), він підлягав окупації військами всіх чотирьох держав. Закладався орган керування «Великим Берліном» – міжсоюзницька комендатура. Її діяльність підкорялася Контрольній раді.

Велику увагу Кримська конференція приділила розгляду польського питання. Радянський уряд послідовно підтримував нову, народно-демократичну польську державу, тоді як США й Англія робили все можливе, щоб повернути до влади в Польщі реакційні сили. Однак англійська й американська дипломатія змушені були рахуватися із реаліями, що склалися. Вироблений на конференції компроміс став тією основою, на якій було остаточно вирішене питання про кордони Польщі та її уряд.

Радянський уряд визначив на Кримській конференції термін вступу СРСР у війну проти Японії: через два-три місяці після закінчення війни в Європі.

Конференція прийняла «Декларацію про звільнену Європу». У ній проголошувалося, що СРСР, США й Англія «домовилися між собою узгоджувати протягом періоду тимчасової нестійкості у звільненій Європі політику своїх трьох урядів у справі допомоги народам, звільненим від панування нацистської Німеччини, і народам колишніх держав – сателітів осі в Європі при дозволі ними демократичними способами їх насущних політичних і економічних проблем.

Встановлення порядку в Європі й перебудова національного економічного життя повинні бути досягнуті таким шляхом, який дозволить звільненим народам знищити останні сліди нацизму й фашизму й створити демократичні установи по їхньому власному вибору».

Підсумковим документом Кримської конференції стала заява «Єдність в організації миру, як й у веденні війни». Керівники трьох великих держав погодилися зберігати й підсилувати в майбутній мирний період те співробітництво, яке здійснювалося між Радянським Союзом, США й Англією в дні війни.

Для практичного здійснення рішень трьох держав про співробітництво при врегулюванні міжнародних проблем конференція передбачала періодичне скликання нарад міністрів закордонних справ.

Уся робота Кримської конференції протікала під знаком незмірно зростання міжнародного авторитету Радянського Союзу і його миролюбної політики. Радянський Союз домігся прийняття Сполученими Штатами й Англією низки спільних рішень, направлених на демократичний устрій післявоєнного світу. Вони пішли на це значною мірою тому, що потребували допомоги СРСР у війні проти Японії. Кримська конференція була важливим етапом у боротьбі миролюбного людства за якнайшвидше закінчення війни й демократичне вирішення післявоєнних проблем [1].

Перша згадка про зустріч трьох держав в Ялті з'явилася лише 8 березня 1945 р. Ніяких деталей не повідомлялося, а лише констатувався той факт, що «Президент США, Прем'єр Радянського Союзу (так в тексті. – *О. Т.*) та Прем'єр-міністр Великої Британії у супроводі своїх начальників штабів, а також трьох міністрів закордонних справ та інших радників радяться в цей час в районі Чорного моря...» [2]. Якихось конкретних даних не надавалося і навіть, як ми бачимо з цитати, не вказувалося точне місце проведення зустрічі.

Наступна публікація з'явилася вже після завершення конференції – 13 лютого [3]. Можна сказати, що даний номер газети присвячений результатам конференції. На першій сторінці подано фото головних учасників конференції: Черчилля, Рузвельта, Сталіна, Ідена, Стеттінюса, Молотова та Гарримана, а також повний список дипломатів та військових, що брали участь у конференції без супроводжуваних осіб (повний штат, разом із супроводжуваними особами, лише від США та Великої Британії сягав 700 осіб [4]). Друга сторінка репрезентує фото учасників конференції у більшому складі за круглим столом.

Тут же опубліковано заяву про результати конференції, що складалася з дев'яти наступних пунктів: розгром Німеччини, окупація Німеччини та контроль над нею, репарації з Німеччини, Конференція Об'єднаних націй, Декларація про звільнену Європу, про Польщу, про Югославію, Нарада Міністрів закордонних справ, єдність в організації миру, як й у веденні війни. Після заяви міститься розлогий узагальнюючий стаття без підпису під назвою «Кримська конференція керівників трьох союзних держав» [5], де зроблено висновки, що конференція є «подією величезного міжнародного значення» і констатує той факт, що «Гітлерівська Німеччина приречена. Час її загибелі настав». Із загального змісту статті стає зрозумілим, що радянська ідеологічна машина стала на шлях позиціонування СРСР як найголовнішого і найбільш цілеспрямованого та послідовного борця за мир у всьому світі: «Радянський народ твердо впевнений, що рішення Кримської конференції будуть реалізовані з усією рішучістю та послідовністю, в інтересах всього волелюбного людства».

Окремі рішення конференції опубліковані в наступних номерах. Так у номері від 14 лютого подано «Угоду між союзними державами по справам військовополонених і громадянських осіб цих держав» [6]. Деталей документа не подається,

а лише зазначається про взяття кожною стороною на себе зобов'язань про опіку, до репатріації, над військовими та цивільними країн-союзників.

Цікавими є класичні, в радянському дусі, публікації про підтримку «народними масами» рішень Кримської конференції. Вже у номері від 13 лютого присутня велика рубрика «Радянський народ гаряче вітає історичні рішення Кримської конференції» [7]. під рубрикою подано висвітлення мітингів на заводі «Красний пролетар», автозаводі імені Сталіна, підприємствах Харкова, Горького та Ленінграда. Вони цікаві тим духом, характерним для того часу, настроями населення, натхненними перемогами та почуттям близької перемоги. Так наладчик Тяпкін автозаводу імені Сталіна зазначив: «Хай тепер дивляться вони в свою підзорну трубу: скільки залишилося до завершальної гибелі фашизму. Конференція в Криму поставила завдання, які виконувати будемо і ми своєю працею». Майстер-коваль того ж підприємства підсумував: «Те, що повідомлення про Кримську конференцію супроводжуються салютами, що славлять доблесть нашої зброї, краще всього підтверджує нашу силу, нашу можливість довершити у союзі із США й Англією розгром гітлерівської Німеччини» [8].

Цікавим є опис сприйняття рішень конференції на Харківщині: «Під час передачі по радіо документів Кримської конференції на вулицях і площах збиралися величезні натовпи харків'ян. На заводах та фабриках стихійно виникали багатолюдні мітинги» [9], «відчувався святковий, піднесений настрій» [10]. З приводу конференції майстер Харківського тракторного заводу Романенко відзначив: «Рішення Кримської конференції обрадують кожную чесну людину на землі. Вони вселяють впевненість у швидкому закінченні війни, у справедливому улаштуванні світу на благо усього людства» [11].

В наступному номері газети дана тема була в центрі уваги. Так майстер механічного цеху Київського заводу «Ленінська кузня» Петров заявив на мітингу: «Працівники мого цеху дадуть відповідь на історичні рішення Кримської конференції новим підвищенням рівня праці, щоб допомогти Червоній Армії швидше розгромити фашистську Німеччину» [12]. Необхідно зазначити, що населення було на високому піднесенні і бажало зробити свій внесок у пришвидшення перемоги. Саме тому на честь Кримської конференції бралися нові трудові зобов'язані, пришвидшення темпів виробництва та відбудови господарства республік. Наприклад, у Мінську «з великою радістю зустріли повідомлення про результати конференції в Криму. На підприємства республіки проходять масові читки історичного документу. Вагоноремонтний завод відновлено достроково...» [13].

Подібними до радянських, згідно з публікаціями в газеті, були настрої і серед населення країн антигітлерівської коаліції. В номерах від 14 і 15 лютого подається розлога стаття «Відгуки за рубежем на рішення Кримської

конференції керівників трьох союзних держав» [14], де відзначається піднесене сприйняття подій конференції громадянами та політиками США, Англії, Франції, Югославії. Натомість, не дивлячись на те, що всі політики США визнають, що це є «документ величезного значення» (сенатор-демократ О'Магоні) і «необхідно надавати всемірну підтримку рішенням Кримської конференції» (конгресмен-демократ Дуглас), все ж більш характерною для американського політикуму є позиція лідера демократів у Сенаті Берклі, який заявив, що «на цей момент він не збирається коментувати цей «неабиякої важливості документ», але він задоволений, що «керівники трьох великих країн змогли настільки далеко піти при вирішенні розбіжностей, які могли існувати між ними» [15]. Дана позиція яскраво показує сучасну тезу про те, наведену вище, що Ялтинська конференція була насамперед дипломатичним успіхом СРСР, а союзники змушені були піти на деякі поступки у розрахунок на радянську допомогу у війні з Японією.

Пізніше, вищезазначена Дуглас, виступаючи в Конгресі США зазначила, що «Кримська конференція, сама важлива конференція союзників. Результати конференції перевершили самі оптимістичні надії. Ці результати засновані на довірі, яка в дійсності зростає між союзними урядами. Ці результати дихають щирістю та силою» [16].

Також у публікаціях газети ми можемо зустріти зміст виступу Рузвельта на прес-конференції у Нью-Йорку [17] та виступ у Конгресі США, присвячені Ялтинській конференції [18], позиції депутатів Палати обшин у британському парламенті, щодо рішень конференції та їх наслідків для європейських країн [19] тощо.

На завершення хотілося б відзначити публікацію, присвячену відомому на той час хроніко-документальному фільму про події Ялтинської конференції під назвою «Кримська конференція», знятому групою операторів під керівництвом С. Герасімова [20]. Цей фільм до початку «холодної війни» користувався неабиякою популярністю та був показаний у багатьох країнах світу: США, Великобританії, Франції тощо. Кадри фільму, як зазначає публікація, «передають нам не тільки зовнішні події, але й саму атмосферу історичної зустрічі... Перед нами відтворюється та особлива атмосфера товаришкості, згоди, яка царувала... на конференції». Стрічка показує всі процеси зустрічі в окремих епізодах восьми робочих днів конференції. Саме показ дружньої атмосфери і призив до того, що картина перейшла у розряд закритих і, відповідно, недоступних широкому глядачеві, стрічок. Але на той час газета із захопленням відзначала, що фільм є «чудовим документом, створеним радянськими кінохронікерами», який з ентузіазмом був сприйнятий світовим глядачем.

Отже, можна констатувати, що якщо у фактологічно-документальній складовій радянська преса навряд чи може конкурувати з документа-

льними та архівними збірками, але в якості споглядача, який передає ту атмосферу, яка панувала в суспільстві, як радянському, так і за кордоном, сприйняття цієї історичної події різними

групами населення тощо, газета є неперевершеним джерелом, яка повинно залучатися для створення сучасних історичних робіт, які нажалі, часто позбавлені живої атмосфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великая Отечественная народная 1941-1945: краткий исторический очерк / Под редакцией члена-корреспондента Академии наук СССР П.А. Жилина. – М.: «Мысль», 1985 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.istmira.com/velikaya-otechestvennaya-vojna/>.
2. Конференция руководителей трех союзных держав – Советского Союза, Соединенных Штатов Америки и Великобритании // Известия. – 1945. – 8 февраля (№032/8642). – С. 1.
3. Конференция руководителей трех союзных держав – Советского Союза, Соединенных Штатов Америки и Великобритании в Крыму // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 1–2.
4. История дипломатии / Под ред. А. А. Громыко и др. – Т. IV: Дипломатия в годы Второй мировой войны. – М. : Изд-во политической литературы, 1975. – С. 553.
5. Крымская конференция руководителей трех союзных держав // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 2.
6. Соглашения между союзными государствами по делам военнопленных и гражданских лиц этих государств // Известия. – 1945. – 14 февраля (№037/8649). – С. 1.
7. Советский народ горячо приветствует исторические решения Крымской конференции // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 3.
8. Святой долг нашего народа. Митинг на автозаводе им. Сталина // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 3.
9. Час Германии пробил! Харьков, 12. февраля // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 3.
10. Они пожнут бурю. Митинг на заводе №382 // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 3.
11. Час Германии пробил! Харьков, 12. февраля // Известия. – 1945. – 13 февраля (№036/8648). – С. 3.
12. Нас ведет великий Сталин. Митинги в столице Украины // Известия. – 1945. – 14 февраля (№ 037/8649). – С. 2.
13. Усилим нашу помощь Красной Армии // Известия. – 1945. – 14 февраля (№037/8649). – С. 2.
14. Отклики за рубежом на решения Крымской конференции руководителей трех союзных держав // Известия. – 1945. – 14 февраля (№ 037/8649). – С. 4; – 15 февраля (№038/8650). – С. 4.
15. Отклики за рубежом на решения Крымской конференции руководителей трех союзных держав // Известия. – 1945. – 14 февраля (№ 037/8649). – С. 4.
16. Заявления членов конгресса США об итогах Крымской конференции // Известия. – 1945. – 16 февраля (№ 039/8651). – С. 4.
17. Выступление президента Рузвельта на пресс-конференции // Известия. – 1945. – 1 марта (№ 050/8660). – С. 4.
18. Выступление Рузвельта в конгрессе США // Известия. – 1945. – 2 марта (№ 051/8661). – С. 4.
19. Прения в палате общин // Известия. – 1945. – 1 марта (№ 050/8660). – С.4.
20. Бачелис И. Крымская встреча на экране // Известия. – 1945. – 8 марта (№ 056/8666). – С. 2.

Рецензенти: д.і.н., проф. П. М. Тригуб;
к.і.н., доц. О. С. Морозова.

© Тригуб О. П., 2012

Дата надходження статті до редколегії 07.11.2011 р.

ТРИГУБ Олександр Петрович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: історія Російської православної церкви в Україні XVIII-XX ст., православна церква в міжнародних відносинах сучасності, краєзнавство.